

Hikmet Temel Akarsu'nun “Konstantinopolis Kapılarında” Adlı Tarihî Romanında Mimari Mekân

Araştırma Makalesi/Research Article

Nevnihal ERDOĞAN*

ÖZET

Tarihi romanlar, mimari mekânlar hakkında özgün ve özellikli yorumlar sunarlar. Bu yaklaşımla ele alındığında Hikmet Temel Akarsu tarafından yazılan ve Özgürlerin Kaderi adlı romanın devamı niteliğinde olup tarihi İstanbul kentinin mekânlarını plato edinen Konstantinopolis Kapılarında adlı roman incelemeye değer mekânsal betimler içermektedir.

Yazarın, “Türk Ortaçağı” olarak adlandırdığı roman serisinin ikinci cildi olan Konstantinopolis Kapılarında romanında, bir bahadırılık serüveninin arka planı olarak Ortaçağ imparatorluğu Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'in mimari tasvirlerini bulunur. Dönemin şehir kurgusunu, önemli binalarını, anıtsal yapıları ve mimari mekânları çok net olarak göz önüne getirir, Romanda, Konstantinopolis'in önemli anıtsal yapılarından mabetler, saraylar, zindanlar, manastırlar, yanısıra İmparatorluk yolları, Adalar, limanlar gibi Ortaçağ mimarisine ilişkin açık ve kapalı mekânlar betimlenmektedir.

Romanda geçen İznik (Nikaia), İzmit (Nikomedia) ve İstanbul (Konstantinopolis)'in dönemin kent ve mimarisine ilişkin özelliklerinin stilize bir şekilde verildiğini saptayabilir. Kitabın platosunu ve temalarını ağırlıklı olarak oluşturan önemli yerleşim alanları Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis ve Nikaia (İznik) kentleri ve dolayısıyla onların mimarisi ve peyzajıdır. Bu roman aracılığıyla kentin tarihi ve mekânları/yapıları farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir.

Makalenin sonucunda, planıcı ve tasarımcıların tarihi kentlerin ruhunu algılayabilmek ve bunları kendi tasarım ve yaratılarına yansıtılabilmek için sadece bilimsel materyallere, kalıtlara ve halihazırlara değil; bu tür hayal gücü ile desteklenmiş stilize yapıtlara da ihtiyaçları olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Konstantinopolis, Tarihi Roman, Mimari, Mekânsal Tasvir, Kentsel Mekânlar*

Architectural Space In Hikmet Temel Akarsu's Historocal Novel “At the Gates Of Constantinople”

ABSTRACT

Historical novels offer original and specific interpretations about architectural places. In this sense, the novel written by Hikmet Temel Akarsu, which is a continuation of the novel The Fate of the Free, and the places of the historical city of Istanbul, At the Gates of Constantinople, contains spatial descriptions worth studying.

At the Gates of Constantinople, which is the second volume of the novel series called “ Turkish Medieval Age” by the author, we find detailed architectural depictions of Constantinople, the capital of the Medieval empire,

* Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, nevnihal.erdogan@kocaeli.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2259-3962>

Byzantium, as the background of a primacy adventure. We can very clearly bring to our eyes the city setting, important buildings, monumental structures and architectural spaces of the period. In the book, the Wall and Gates of Constantinople, important axes, ports, hippodrome, all the magnificent temples, palaces, dungeons, especially Hagia Sophia, exiled prince islands, Imperial roads, Monasteries and many other medieval architectural sites are depicted.

As a result of the article, planners and designers not only use scientific materials, legacies and present ones in order to perceive the spirit of historical cities and reflect them to their designs and creations; It considers that they also need stylized works supported by this kind of imagination.

Keywords: *Constantinople, Historical Roman, Architecture, Spatial Description, Urban Spaces*

GİRİŞ

Konstantinopolis Kapılarında; mimarlık eğitimi almış bir romancı olan Hikmet Temel Akarsu'nun Özgürlerin Kaderi (Akarsu, 2008) adlı tarihi romanının devamı mahiyetindedir. Özgürlerin Kaderi adlı tarihi romanında Malazgirt Meydan Muharebesi'ni öncesi ve sonrası ile ele alan yazar devam cildi olan "Konstantinopolis Kapılarında" da öncü fütühatçı grupların Anadolu'yu boydan boya geçmesini ve Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'in içine kadar sızarak Anadolu'da kurulan ilk Türk devleti olan Anadolu Selçuklu Devleti'nin temellerini atmasını anlatır. Roman, takriben M.S. 1080 yıllarında arkaik Konstantinopolis kentinde geçtiği için tarihsel anlatıya arka plan olarak döneme ait ayrıntılı mimari tasvir ve tanımlamalar içerir. Bu tasvir ve tanımlamalar sadece tarih ve edebiyat değil; mimarlık kültürü açısından da önem arz eder.

Roman özünde Batıdaki şövalye romanslarını hatıra getirecek bir duygusallık içerse de daha ziyade Türk tarihine ait özellikler olan bahadırılık, özveri, kahramanlık, ülke ve millet sevgisi gibi unsurlar ön plandadır. Ancak roman örüntüsünün etkili ve güçlü olabilmesi için mimari mekânların analizlerine ve betimlemelerine ayrı bir önem verilmiştir. Yazarın mimarlık eğitimi almış bir romancı olması bu analiz ve betimlerde nitelikli metinlere ve bilgilere ulaşılmasına yol açar. Bu metinler sayesinde Ortaçağ İstanbul'una dair mimari bir tabloyu gözümüzün önüne getirmek mümkün olabilmektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluş öyküsü olarak adlandırabileceğimiz romanda İznik'in fethi ayrı bir önem taşır. Ancak fethine giden süreçte olaylar büyük oranda Ortaçağ İstanbul'u Konstantinopolis kentinde geçtiği için kentte yer alan pek çok mimari anıtsal yapı hakkında ayrıntılı betimlemeleri okumak fırsatı bulunur. Mimari binalardan kiliseleri, sarnıçları, zindanları, meydanları, sarayları vb. dahil olmak üzere makalenin gelecek bölümlerinde incelenecektir. Erdoğan araştırmasında, Şövalye romanslarının klasik özelliklerini yansıtan romanın en önemli yönü, mimari ve kentsel bağlamdaki arka plan ile olayları bağdaştırması ve Ortaçağ Konstantinopolis'ten ayrıntılı fasadlar sunduğu değerlendirmesini yapar (Erdoğan, 2015).

Kitabın ön sayfasında yer alan Konstantinopolis'in (İstanbul'un) o dönemki haritası aracılığıyla geçen olayları mekânsal olarak izlenir. Dönemin şehir kurgusunu, önemli binalarını, yönetsel fonksiyonları, anıtsal yapıları ve mimari mekânları hayal edilir. Romanda, Konstantinopolis'in surları ve kapıları, önemli aksları, limanları, hipodromu, başta Ayasofya olmak üzere tüm görkemli mabetleri, sarayları, zindanları, Prens Adaları (Başta Prinkipo-Büyükada olmak üzere), manastırlar, İmparatorluk yolları (Messe), sarnıçlar, ve daha pekçok Ortaçağ mimarisine dair mekân, mimar bakışıyla betimlenmektedir. Böylesi bir anlatı sonucunda Konstantinopolis'in tarihsel atmosferini tüm çarpıcılığı ve görkemi ile birlikte hayal edilmesi söz konusu olabilmektedir.

“Konstantinopolis Kapılarında” romanı İstanbul'un fethi hazırlıklarını anlatmasına paralel, dönemin önemli bir merkezi olan İznik kentinin fethini ana eksenine alır. Roman fütuhat esnasındaki savaş tekniklerini ayrıntılarıyla anlattığı için tarihi adı Nikaia olan İznik'e dair mimari ayrıntılara da bir oranda verir. Bunun dışında İstanbul'a geçiş yolu olan Nikomedia'yı (İzmit) da küçük oranda dâhil edilir.

Romadaki Nikaia (İznik) ve Konstantinopolis'in mimari ve kentsel mekanları sosyal arka planı ile birlikte analiz edilmiştir. Makale; mimarlık-edebiyat ilişkisini inceleyen araştırmaların gözden geçirilmesi, romadaki kent ve mimari, romanda geçen mekanların sosyal arka planları, edebiyatta mimari değerler ve sonuç-tartışma bölümleri olarak planlanmıştır.

1. ÇOK DİSİPLİNLİ BİR ALAN OLARAK MİMARLIK-EDEBİYAT İLİŞKİSİ

Son dönemde mimarlık alanında çok disiplinli ilişkiler ön plana çıkmıştır. Mimarlık-Edebiyat ilişkisi (Algül, 2002; Çağlar ve Ultav, 2004; Şenel, 2010; Yücel, 2017; Çapkulaç, 2018; Hallaçeli, 2019) Mimarlık-Sinema ilişkisi (Allmer, 2010; Bunuel, 1996; Baweja, 2010; Ayna ve Postalıcı, 2020; Ünver, 2020; Horuz, 2010; Meterelliyoz, 2010), Mimarlık-Fotoğraf ilişkisi (Günay,2020; Turan, 2013; Yücel, 2012, Korumaz vd, 2011), Mimarlık-Felsefe (Şentürer vd, 2004) ilişkisi gibi temalar öne çıkarılarak bu alanda pek çok kapsamlı yayın yapılmaktadır. Kuşkusuz bu çokdisipliner ilişkilerin en önde geleni Mimarlık-Edebiyat ilişkisidir. Yukarda bahsedilen Mimarlık-Edebiyat ilişkisini inceleyen çalışmalar; Edebiyat'ın sözel, düşünsel, kurgusal, estetik, duygusal, insan ruhunu eksen alan yaratıcı dünyası ile mimarlık mesleğinin aynı amaca farklı yollardan ulaşmaya çalışan iki kadim disiplin olduğu ve bu iki disiplinin içinde birbirini besleyen sayısız unsur bulunduğu ortaya koyar. Ayrıca aynı araştırmaların tartışmalarında; mimarların, edebiyatın önemli yapıtlarında, önemli yazarlarca yaratılmış mekân kurgusunu içselleştirdikleri takdirde emsalsiz bir imge ve düş dünyasına ulaşacakları ve bu alanda buldukları ile yapıtlarını çok daha nitelikli ve değerli bir noktaya taşıyacaklarını da vurgularlar. Son dönemlerde mimarlık-edebiyat ilişkisi üzerine yapılan çalışmalardan bazı örnekler verilirse: Mimar Sinan'ın biyografisinden yola çıkarak tarihsel bir aşk hikâyesi yazmış olan Mimar Prof. Dr. Murat

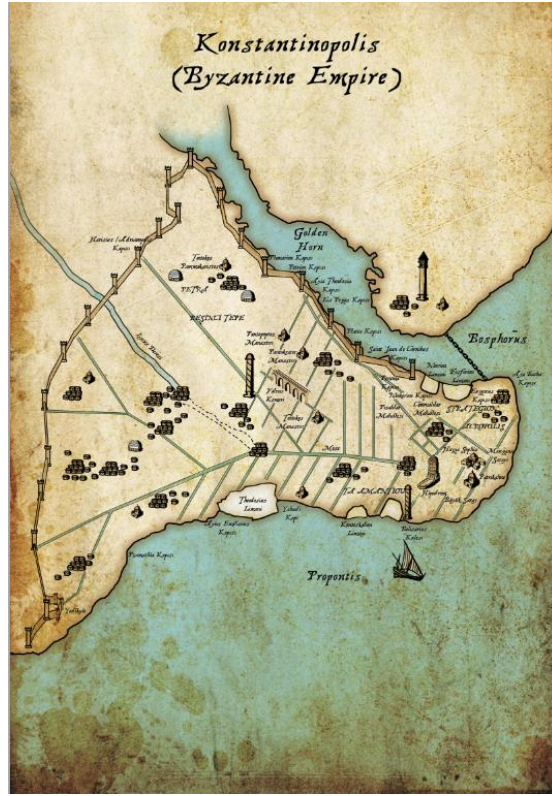
Erginöz'ün Mimari ve Aşk adlı romanında dönemin mimari kültürüne dair unsurları ayrıntılı bir şekilde bulabilmek mümkündür. (Erdoğan, 2019). Orhan Pamuk'un Kırmızı Saçlı Kadın romanında kentsel dönüşümün genel çerçevesini ortaya konulur (Erdoğan, 2018a). Philip Mansell'in Levant kitabında Akdeniz kentsel kültürünü ve mimari özelliklerini görülür (Erdoğan, 2018b) . Osmanlı Sefiri 28 Mehmet Çelebi'nin Sefaretnamesi'nde yine bir dönem mimarlığı değerlendirilmektedir.(Erdoğan ve Çağan, 2017)

“Konstantinopolis Kapılarında” yazarı Hikmet Temel Akarsu'nun eserinde mimari kültürel altyapı arkaplan olarak yoğun bir şekilde yer aldığından dolayı romanı inceleyen makaleyi ele alma yaklaşımı: Eserin mimarların dünyasına tuttuğu edebi yansıtma ele alınırken ilk başta roman hakkında özet bilgi verilmiş, daha sonra kurguda yer alan mekânların tasvirleri analiz edilmiş, ardından bunların olay örüntüsü içindeki işlevleri tartışılmış ve sonuçta edebi bir eser olarak Konstantinopolis Kapılarında romanının mimarların yaratım evrenine ne gibi bir katkı sunabileceği değerlendirilmiştir.

2. ROMANDAKİ KENT VE MİMARİ

'Konstantinopolis Kapılarında' romanında; Bizans şehirlerinden İznik (Nikaia), İzmit (Nikomedia) ve İstanbul (Konstantinopolis) hakkında, dönemin kent ve mimarisine dair bazı özellikleri stilize edilmiş bir şekilde bulabilmek mümkündür. Kitabın platosunu ve temalarını ağırlıklı olarak teşkil eden önemli yerleşim alanları Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis (İstanbul) ve Nikaia (İznik) kentleri ve dolayısıyla onların mimarisi ve peyzajıdır.

Kitap tarihi romanlarda ve Ortaçağ romanslarında görebileceğimiz türden stilize mekân tasvirleriyle bezelidir. Günümüzde İstanbul tarihi yarımadası adlandırılan Konstantinopolis'in kurulmuş olduğu bölgeye dair yoğun mimari ve kentsel mekân tasvirleri yer almaktadır.

Şekil.1. Romanda yer alan tarihi yarımada haritası (Kaynak: Akarsu, 2012:1, İllüstrasyon: Devrim Kunter)

“Konstantinopolis Kapılarında” romanında dönemin şehir kurgusunu, önemli binalarını, yönetsel fonksiyonları, anıtsal yapıları ve mimari mekânları çok net olarak gözleri önüne getirilebilmektedir. (Şekil 1). Romanda, Konstantinopolis’in surları ve kapıları, önemli aksları, limanları, hipodromu, başta Ayasofya olmak üzere tüm görkemli mabetleri, sarayları, zindanları, sürgün yeri Prens Adaları (Başta Prinkipo-Büyükkada olmak üzere), manastırlar, İmparatorluk yolları (Messe), daha pek çok Ortaçağ mimarisine dair mekân, mimar bakışıyla betimlenmektedir. Böylesi bir anlatı sonucunda Konstantinopolis’in tarihsel atmosferini tüm çarpıcılığı ve görkemi ile birlikte hayal edilebilmesi söz konusu olabilmektedir.

Konstantinopolis’i Küçük Asya’ya bağlayan Bizans seferi yolu üzerinde yer alan Nikomedia, aynı zamanda Bizans’ın Anadolu’ya açılan kapısıdır. Diğer bir geçiş alanı ise Propontis (Marmara) kıyılarından ve Nikomedia’nın güneyinden ulaşılan Nikaia (İznik) kentidir.

Romanda Türklerin, Bizans şehirlerinden İznik’in (Nikaia) fethi, Anadolu’da ilk Türk devletinin kurulması (Anadolu Selçuk Sultanlığı) ve öncü bahadır bir grubun İstanbul’da Bizans yönetimiyle karşılaşması ve mücadelesi ise takip eden bölümlerde roman sanatına dair özgün tekniklerle ve girift entrikalarla anlatılmaktadır (Akarsu, 2012, 68-72;102-106;107-111;120-124). Bununla birlikte İznik’in (Nikaia) fethi öncesi savaş stratejileri romanın önemli konularındandır.

Eserde, Bizans yönetimindeki Nikaia Hisarı ve burçlarının kuşatılması ve ele geçirilmesiyle; Nikaia'nın Türklerin Anadolu'daki başkenti olması; yürütülen savaş stratejisi ve mekân kurgusu bir bütün olarak ele alınmaktadır.(Akarsu, 2012, 23-43; 216-219)

Birbirini tamamlayan bu temalarla, Akarsu roman tekniğine yaslanarak mekânın kapsamlı bir çerçevesini kurgular. Böylece anlatılan öykünün platosunu, tarihsel mekânlarını ve mimari arka planını oluşturur.

3. SOSYAL ARKA PLANLARIYLA MEKÂNLARIN AÇIKLANMASI

Hikmet Temel Akarsu romanında yaptığı mimari betimlemelerle Ortaçağ kent yaşamına dair mekân kullanımına okuyucuyu tanık etmektedir. Örnek olarak:

- Gözlerine mil çekilmiş sürgünlerin lanetli adası Prinkipo'da çanlar kulaklarımızda çınlarken Haç yortusu için Hıristiyanlarla birlikte bizi bazilikaya doğru yürütmekte:
Küçük balıkçı köyünün lodos almayan kuzey kıyılarına kurulu yerleşimlerinden yola çıkan Hristiyanlar ağır adımlarla Haç yortusu için ayın yapılacak küçük bazilikaya doğru yürüyorlardı. Sayısı pek az olan cemaatin yanında yöresinde belirmiş körler, sakatlar, dilenciler, yüzü gözü yara dolmuş fukaralar sanki kendilerine de manastırda yer bulunabilirmiş, sanki onlar için de şefaahat olabiliymiş gibi çan seslerine doğru yürüyorlardı. (Akarsu, 2012:7)
- Şehirdeki günlük yaşam örneklerinden olmak üzere bizi Konstoskalion Limanı ile Julian Limanı arasında kalan Ta Amantiou köle pazarına götürmekte: *Kara cübbeleri içindeki papazlar telaşla kiliseye koşturuyorlardı. Hipodrom'un denize inen yamaçlarının hemen aşağısında Konstoskalion Limanı ile Julian Limanı arasında kalan, Ta Amantiou'daki köle pazarında ise her sabahki gibi işkilli bir kalabalık toparlanmaktaydı.* (Akarsu, 2012 :12)
- Messe Yolu ve Hipodrom'daki yarışmalar, toplantılar ve nümayişlere iştirak ettirmekte: *Konstantinopolis'in bütün insanları Hipodrom'a doğru akmaktaydı. Sabah çanları Kutsal Hikmet Kilisesi'nin üzerinden çınlayıp, martıları açık denizlere sürerken kalbi pır pır atan Bizanslılar bir araya toplanıyordu. Mese Yolu insan seli olmuş Konstantin Forumu üzerinden Argyroprateia'ya oradan da Hipodrom'a akıyordu.* (Akarsu, 2012 :82-83)
- Yedikule zindanlarının kale duvarlarındaki sessizliğe karşın içerdeki çığlıkları dinletmekte: *Kor-tigin olsa olsa Yedikule Zindanları'nda olabilirdi. Bir gece yüksek duvarlara, kancalı ip atıp, surlarından içeri girdiler mi Kor-tigin'i oradan çıkarmaları ve kaçmaları mümkündü.* (Akarsu, 2012 :104)

- Sayısız limanları ve kapılarıyla kentin hem korunması hem de dışa açılmasının nasıl sağlandığını göstermekte: *Lakin her iki kapıdan çıkışta da liman yok. En yakın liman Galata'nın karşısındaki Neorion Limanı. Orası da biraz içerlek kalır. Açık denize gider tacir gemileri Fosforoin Limanı'ndadır. Oraya kadar koşacağız sur diplerinden.* (Akarsu, 2012:200)
- Nikaia'daki Tekfur sarayından, Philadelphion'daki nemli ve pis han odalarına geçip oradan da Süleyman Şah otağına kadar vardırırmakta: *Hipodrom'da, Aya Sofya'da, Mese Yolu'nda, hanlarının bulunduğu Philadelphion'da, Cenovalılar Mahallesi'ndeki mezat pazarlarında dolaşmaları, kalabalıklara saklanmaları bir başına yeterli olmuyordu.* (Akarsu, 2012 : 33)
- Kutsal Hikmet Kilisesi Ayasofya'da ayin betimlemeleriyle de ayrı bir mimari mekân duygusunu yansıtıyor: *Nitekim; yediden yetmişe neredeyse Konstantinopolis'in bütün insanları Hipodrom'a doğru akmaktaydı. Sabah çanları Kutsal Hikmet Kilisesi'nin üzerinden çınlayıp, martıları açık denizlere sürerken kalbi pır pır atan Bizanslılar bir araya toplanıyordu. Mese Yolu insan seli olmuş Konstantin Forumu üzerinden Argyroprateia'ya oradan da Hipodrom'a akıyordu.* (Akarsu, 2012 : 82-83)

Romanda geçen bazı mekânlar ve sosyal arka plan aşağıdaki örneklemlerle biraz daha detaylı analiz edilmiştir:

Hipodrom: Konstantinopolis limanlarından halkın protokol yoluyla, coşkuyla Hipodrom'a akması ve şatafatlı törenler için kuşamlı muhafızların, atlı savaş arabalı generallerin, tüm resmi kortejin arkasında yürüyüp mekânı doldurması ve imparator Mikhael Dukas'ın maiyetiyle birlikte Hipodrom'a girmesi; bunlara ek olarak, selamlamalar, seremoniler ve halkı galeyana getirip bu sayede düşmanlara gözdağı verilmesi bu gösteri alanlarını antik Roma'daki arenalarla eşdeğer konuma taşımaktadır (Akarsu, 2012: 82-86), (Şekil 2).Tüm bu aktiviteler mimari mekânın kurgusu ile sağlanmaktadır.

Şekil 2. Hipodrom(Kaynak: Akarsu, 2012 :122 ,İllüstrasyon: Devrim Kunter)

Prinkipo (Büyükada): Prens Adaları'nın Bizans'ın sürgün yeri olduğunu bilinmektedir. Taç kavgalarından yenik düşmüş, kaybeden tarafta yer almış, mağlup olmuş ya da başka bir şekilde gözden düşmüş, o nedenle gözlerine mil çekilmiş Bizans soylularının, prenslerinin ve generallerinin acılar içinde ölmeleri için gönderildikleri mekândı söz konusu adalar. (Akarsu, 2012: 7-11)

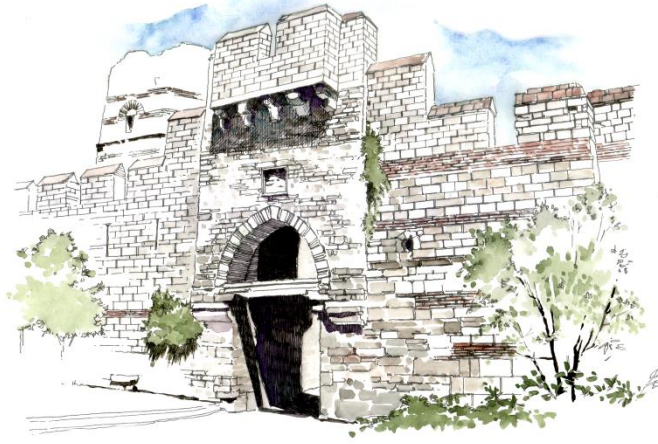
Buna dair anlatılar sırasında sadece mimari elemanlar ve unsurlar kullanılmamakta; yaşam tarzı ve ritüeller aracılığıyla da mekânın duygusu aktarılmaktadır: *“Bu lanetli adanın balıkçıları, keşişleri, ruhbanları ve muhafızları bu asil sürgünlere yaklaşmazlardı, yardım etmezlerdi ve yiyeceklerini bölüşmezlerdi. Herkes onlardan cüzamlı gibi kaçardı.”*(Akarsu, 2012:8)

Tarihi yarımadanın bir kaç fersah uzağındaki Prinkipo Adası sürgün hayatıyla başlayan romandaki betimlemelere örnek olarak: *“Konstantinopolis'in bir kaç fersah ötesindeki Prinkipo Adasının'da çanlar çalıyordu. Çam ağaçları arasına gömülmüş bodur manastırın kubbesindeki haç sanki uzak Asya'dan gelen bozkır savaşçılarının toynaklarından doğan yer sarsıntılarını duyumsuyormuş gibi titriyordu. Oysa dimağları dağıtan lodos rüzgârından başka bir şey değildi manastır çanını titreten. Küçük balıkçı köyünün lodos almayan kuzey kıyılarına kurulu yerleşimlerinden yola çıkan Hıristiyanlar ağır adımlarla Haç yortusu için ayın yapılacak bazilikaya doğru yürüyorlardı.../..*(Akarsu, 2012:7).

Yedikule Burçları ve Zindanı: Bugün hâlâ ayakta olan Yedikule surları Konstantinopolis Kapılarında romanının cereyan ettiği mimari platoların bir diğeridir. Romanda da stilize bir şekilde anlatıla geldiği gibi, Yedikule Zindanları'nın çevresiyle mimari tezatlığını ise romanda şu cümlelerde bulunur: *“Asude*

ve dingin Propontis sularına bakan massif taştan yapılmış dev kale duvarları arasında nasılda bir tezat hüküm sürüyordu! Dışarda mavilikler; engin deniz, yemyeşil bodur ağaçlar ve bulutsuz gökte kanat çırpan martılar; içeride karanlık ve nem; taş duvarların soğuğu, dar işkence hücreleri; canhıraş çığlıkların yükseldiği infaz odaları, tunçtan kargıların taş zeminlere vuruşuyla tavanları çınlatan gardiyan geçişleri ve burçlarda gezen muhafızların avazeleri...(Akarsu, 2012:68).(Şekil 3.)

Şekil 3. Yedikule surları (Erdoğan, 2015 :61, illüstrasyon:Türkiz Özbursalı)

Ayasofya (Kutsal Hikmet Kilisesi):Konstantinopolis Kapılarında romanında kilisede ayinin verilışı etkili bir mimari mekân ruhu yansıtmaktadır.

Bugün de yaşamakta olan Ortodoks ritüellerinden yola çıkılarak Ayasofya'nın mimari görkemi birleştirilmiş ve ortaya etkileyici bir mekânsal tasvir çıkarılmıştır. Roman sanatının vurgusu mimari elemanlar ve betimlemeler aracılığıyla yükseltilmiştir.

Yine romanda Konstantinopolis'in "Kutsal Hikmet Kilisesi" yani Ayasofya'nın çalan çanları ve kara cübbeli papazların telaşla kiliseye koşuşturmaları da şu şekilde anlatılıyor: "Kutsal Hikmet Kilisesi'nde toplanmış halk kaygı içinde, Pazar ayininde önemli bir konuşma yapacak olan Patrik'i bekliyordu. Dünyanın en büyük kilisesinin kubbesini ve pandantiflerini içten kaplayan Pantokrator mozayiklerindeki figürler adeta altında yer alan tebaanın kaygılarına iştirak edercesine acıyla bakıyordu. Neredeyse Konstantinopolis'in bütün ileri gelenleri Pazar Ayini için kilisedeki yerlerini almıştı. Altı atın çektiği arabasıyla Patrik, Fener'den yola çıktığında Başkent'in bütün çanları aynı anda çalmaya başladı. Kara kaftanı içindeki Patrik, silindir şapkası başında olmak üzere Kutsal Hikmet Kilisesi'nin kapısında belirdiğinde çan sesleri doruğa çıktı. Çan sesleriyle bütün Konstantinopolis boydan boya inliyordu. İki tarafa açılan cemaat saygıyla yerlere eğildi. Patriğin iki yanında yer alan papazlar buhurlukları sallaya sallaya yolu açıyorlardı. Buhurlar, dumanlar, tütsüler yayılıyordu kilisenin kapısında. Etrafi tütsü kokusu sarmıştı.Boynunda asılı İstavroz'u tuttu ve kaldırıp

öptü Patrik. Ardından kendisi de bir tütsü buhurluğu alıp sallaya sallaya ilerlemeye başladı. O ilerledikçe kalabalık saygıyla iki yana açılıyordu. Yüksek sesle dualar ediyordu Patrik ve çevresindeki refakatçi papazlar. Onların ardından İstavroz taşıyan oğlan çocukları geliyordu. Tam kiliseden içeri girdiklerinde bütün kalabalık ayağa kalktı ve kilise korosu ilahiler okumaya başladı. İlahiler çan seslerine karıştı. Gözyaşına boğuldu bütün Hıristiyan'lar. Patrik VIII. Ioannis, ayini yöneteceği yere geldi. (Akarsu, 2012 :17).

Hikmet Temel Akarsu'nun romanındaki Konstantinopolis'teki güncel yaşam betimlemelerine örnek olarak da bir köle pazarındaki anlatıda: *"Hipodrum'un denize inen yamaçlarının hemen aşağısında Konstoskalion Limanı ile Julian Limanı arasında kalan, Ta Amontiou'daki köle pazarında ise her sabahki gibi işkilli bir kalabalık toplanmaktaydı. Kırk iki buçuk milletten, bin bir çeşit insan biraradaydı. Taştan kemerli, önü demir kafeslerle kapatılmış küçük hücrelerde, seyyar ahşap kafeslerde ya da prangalara vurulmuş, zincirlenmiş olarak yerlerde, envai çeşit köle sergileniyordu."*(Akarsu, 2012 :12).

Nikaia surları: Romanda Nikaia'ya (İznik) dair mimari betimlemeler daha ziyade savaş stratejisini anlatırken verilmiştir.

"Nazende ve mübbit bir ovada, bir göl kenarına kurulmuş Nikaia'nın sadece yüce yüce surları yoktu. O nedenle, Son-tigin'in önderliğinde taarruza kalkan bozkırların ordusu ok menziline girmeden durdu. Kaleyi savunanlara üzerinde psikolojik baskı yapacak şekilde kösler vurulmaya, borular çalınmaya, naralar atılmaya başlandı. Kargılar kalkanlara vuruldu. Toprak güm güm dövüldü. Mancınıklar öne çekildi. Hendeklerin üzerini örtüp, piyadeye geçit verecek tahta köprüler, tekerlekli kuşatma kulelerinin önüne bağlandı"(Akarsu, 2012:39).

Mekan kurgusunun aktarıldığı (mimari, kent, peyzaj) bilgileri veren anlatımlara roman içerisinde çok yerde rastlamak mümkündür. Konstantinopolis'e yakın Nikaia tekfurunun sarayı... Philadelphion'daki fare pislikleri ile dolu, nemli han odası. Bizans halkının *"zafer kutlamaları"* adını verdiği görkemli ve heyecanlı yarışların sergilendiği Hipodrom... Messe Yolu... Sayısız limanlar, kapılar, manastırlar, saraylar, sarnıçlar ve daha niceleri. Bunların yanısıra bozkır hakanlarının otağlarından manzaralar: Anadolu'dan Konstantinopolis kapılarına gelen Kutalmışoğlu Süleyman Şahın Nikaia'daki otağı gibi.

Görüldüğü üzere; kale kuşatması sırasında yaşananların anlatıldığı bu pasajlardan yola çıkarak dönemin kale mimarisine ve savaş tekniklerine dair nitelikli bilgi edinmek mümkündür.(Akarsu, 2012: 23-27). Bu bağlamda bakıldığında; şövalye romanslarının klasik özelliklerini yansıtan romanın tasarımcılara ve tasarıma ilgi duyan kişileri ilgilendiren yönü ortaya çıkmaktadır: Mimari ve kentsel

bağlamdaki arka plan ile olayların bağdaştırılması ve Ortaçağ İznik, İzmit ve İstanbul'undan ayrıntılı tasvirler sunulması. Bu mimari mekân kurgusu, tasvirleri ve betimlemeleri, mimarlık sanatı açısından bakıldığında, tarihsel izlek, mekân analizi ve mimari plato yaratılması anlamında değer ifade etmektedir.

4. EDEBİYATTA MİMARİ DEĞERLER

Edebiyatın mimari değerleri açıklamak için bir araç olduğu ve mimarinin birikimlerini öncelikle edebiyatta açığa vurduğu söylenebilmektedir (Erdoğan, 2018a). Gündelik hayatın değişik mekânlarda yaşanması bunun yazıyla ifade edilmesi, mimari ve kentsel mekânların niteliklerinin yeniden yorumlanmasında yeni perspektiflere yol açmaktadır. Bu anlayışı destekleyen çalışmalarda; Yaşar Kemal'in *Deniz Küstü* romanında İstanbul'un tarihi semtlerinde yaşanan olaylar ve karakterler üzerinden mekânsal okumalar yapılmıştır—(Özdemir, vd, 2015). Baş ise Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanında (kentsel) ütopya olarak bir tarihsel çözümleme yapmış ve içerdiği mekânsal öğeleri sergilemiştir (Baş, 2015). Cao Xue-Gin'in yazdığı *Kırmızı Odanın Rüyası* adlı klasik eser Çin kültüründe edebi ve mimari alanların birbirine dokunmasıyla bilinir. Çin mimarisindeki mekân ve özellikle de bahçe mekânı hakkında bilgiler sunar (Xiaodong ve Shua, 2002).

Konstantinopolis Kapılarında tarihi romanında da Ortaçağ romanslarında görebileceğimiz türden mekân betimlemeleri sıklıkla yer almıştır. O mekânsal betimlemeler okuyucuyu önemli bazı tarihi mekânların köklerindeki yolculuğa çıkarmakta ve kent mimarisinin yüzyıllar içinde geçirdiği evrime dair önemli veriler sunmaktadır. Türk edebiyatında, kahramanlığı önceleyen tarihi eserler veren diğer yazarlara baktığımızda benzeri türden bir mekân betimleme çabası ön planda değildir. Örneğin türün popüler yazarlarından Aptullah Ziya Kozanoğlu'nda eserlerinde hiç gözükmez (Kozanoğlu, 1973;Kozanoğlu, 1964). Nihal Atsız'da da benzer şekilde mekân kaygısı ön planda değildir (Atsız, 2018), diğer popüler yazarların (Ergül, 2000; Akgün, 2017; Çamuroğlu, 2009) eserlerinde de mekân birincil unsur değildir. Teoman Ergül ve Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun birer mimar-yazar olduğu da bilinir. Kemal Tahir ve Tarık Buğra gibi çok önemli yazarlarda bile mekân betimlemeleri üzerinde fazlaca durulmaz (Tahir, 1967; Buğra, 2020). Sadece son dönem bazı post-modern yazarların eserlerinde çoğunlukla kale, kuşatma ve saray mimarisi üzerine nitelikli betimlemeler bulunur (Anar, 2021; Pamuk, 1998; Çıracıoğlu, 1999). Dolayısıyla, günümüzde tarihsel romanlara arka plan olarak seçilen mekânlarda, geniş araştırma ürünü, nitelikli mimari analizler ve betimlemeler her zaman bulunmuyor. Eserler vücuda getirilirken yüzeysel, kurgusal ve görsel bir imgecilik ön plana çıkmıştır. Bu da başarılı bir edebi ürün ve nitelikli bir kültürel birikimin ortaya çıkmasını ve yapıtların mimari ve tarihi verilere ve olgulara uygun bir şekilde oluşturulmasını engellemektedir. Bu eksikliklerin

ancak, nitelikli mekânsal tasvirlerle dayalı, mimari analiz yetkinliğine sahip, inceleme ağırlıklı bir edebiyatla giderilebileceği açıktır.

SONUÇ

“Konstantinopolis Kapılarında” romanı, önde gelen tarihi romanlarda (Malory, 2015), fantezi edebiyatta (Tolkien, 2016) ve şövalye romanlarında (Dumas 2011, 2019; Zevaco, 2006)) görülebilen türden mekânsal tasvir zenginliğiyle doludur. Ancak örneği verilen diğer tarihi romanlardan farkı somut ve kesif bir mimari arka plana yaslanmasıdır. Kuşkusuz bu roman ne bir fantastik romandır ne de bir şövalye romanıdır. Çünkü fantastik edebiyatta örneğin Yüzüklerin Efendisi romanında doğüstü olaylar ve karakterler ve fantezi ürünü kaleler (Minas Tirith), kuleler (İkiz Kuleler), Kentler (Gondor) ve Harry Potter’de şatolar (Hogwart Şatosu) söz konusudur. Şövalye romanlarındaki mimari tasvirler ise çok daha, flu, yüzeysel ve ayrıntısızdır. “Konstantinopolis Kapılarında” romanında yazarın, mimari ilgisi dolayısıyla olay örgüsünde yer alan yapılar hakkında ayrıntılı bilgiler vermesi esere farklı bir boyut katmaktadır. Yazar şövalye romanlarında gördüğümüz sadelik, duygusallık ve romantizmle eserini oluştururken son derecede bildik mekânların ayrıntılı betimlemelerine girerek gerçeklik duygusunu yükseltmekte ve kurgusal bir tür olan roman sanatına “gerçeklik-inandırıcılık-ikna edicilik- etkileyicilik” unsurlarını katmaktadır. Bunu yaparken de sahip olduğu mimarlık kültürüne yaslanmaktadır. Bu teknik özellik “Konstantinopolis Kapılarında” romanını diğer tarihi romanlardan farklı; mimari ayrıntıcılıkla bezeli, özgün bir yere taşımaktadır.

Yazar, eserinde nitelikli mimari bilgi içeren tasvirlerle, masif taşlarla uygulanan Ortaçağ kale mimarisine dair uzun uzadıya bilgiler sunar. “Tarihi Yarımada” dediğimiz Konstantinopolis’in kurulmuş olduğu bölgeye dair yoğun mimari anlatımlar ve kurgular kitapta yer almakta. Ayasofya’daki ayinlerin verilişi yine mimari betimler sayesinde kuvvetli bir mimari mekân duygusunu yansıtır, Hipodrom’daki yarışmalar, toplantılar ve infazlar da Ortaçağ kent yaşamına dair mekân kullanımına okuru da içine alır. Yedikule Surları, Messe Yolu, Hipodrom kitabın girişindeki tarihi haritada verilmiş olan kapılar, surlar, kiliseler, sarnıçlar teknik ayrıntıcılıkla betimlenir. Sonuçta yazarı mimar olan bir tarihi roman okumak bir anlamda özgün bir mekânsal animasyonla, yarı gerçek yarı kurgusal bir canlandırmayla karşı karşıya kalınır. Bunların dışında köle pazarları, saray bahçeleri, hanlar, manastır bahçeleri ve sarnıçlar romanın arka planını etkili bir mimari karaktere bürünür. Benzer şekilde Nikaia surları, kale kuşatmaları, surlara kuşatma kuleleriyle hücum, Nikaia’daki Koimesis Kilisesi ancak bir mimardan okuyabileceğimiz tarzda bir imgesellikle anlatılır. Yazar, günümüzde de ayakta olan, tarihsel mimari mirasımız hakkındaki betimlemelerini somut ve ayrıntılı bir şekilde dile getirirken bugün yok olmuş mekânlarda (Fosforion Limanı, Neorion Limanı, Kostaskalion Limanı, hanlar, zindanlar vs.) kurgusallığa sığınarak imajinasyon dünyasından kimi fanteziler sunsa da bunlar

muhtemel gerçekliğin çok uzağında gözükmemektedir. Dolayısıyla yazar, hakkında somut bilgi sahibi olunmayan bazı mekânları anlatırken roman sanatının hayalciliğine ve tasavvurlarına başvurmadan kaçınmamaktadır.

Bu bağlamda, bu tür çalışmalarda benzer bir yöntem kullanılan incelemeler Mimarlık-Edebiyat arakesitinde her iki disiplinin yararlanabileceği çeşitli açılımlarda üretmektedir (Palmore, 1990; Hasırcı ve Ultav, 2012). Bu çalışmada ise mimar bir yazara ait imajinasyon dünyasından çıkıp gelmiş bir tarihi romanın okurda hayal gücünü arttırdığını ve imgelere güç verdiği açıktır. Dolayısıyla bu tür edebiyat yapıtları mimarlık sanatı ile uğraşan kişilerde ilhamlar ve yepyeni imgeler yaratabilecek potansiyele sahiptir.

Bu roman aracılığıyla kentin tarihi ve mekânları/yapıları apayrı bir gözle okunur. Gerçeklik, duygusallık ve imajinasyonun karışımı olan bu tarz, sadece roman sanatı için değil mimarlık sanatı için de anlamlıdır. Plancı ve tasarımcıların tarihi kentlerin ruhunu algılayabilmek için sadece bilimsel materyallere, kalıtlara ve halihazırlara değil; bu tür hayal gücü ile desteklenmiş stilize yapıtlara da ihtiyaçlar duyulur. Bu sayede mesleki dersler çıkarmak konusunda daha yetkin olabilecekler; tasarım ve uygulamalarında daha güçlü imgelere sahip olabileceklerdir.

KAYNAKLAR

- Akarsu, H.T. (2008). Özgürlerin Kaderi, 1. Baskı, Nefti Yayıncılık, İstanbul.
- Akarsu, H.T. (2012). Konstantinopolis Kapılarında,1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.
- Akgün, M.(2017). Alparslan-Şafak Malazgirt'te Sökmüştür, Panama Yayıncılık, İstanbul.
- Algül, N.(2002).Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Yazılarında İstanbul'daki Mimarlık Yapıtlarının Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Allmer A. (2010). Sinemekan – Sinemada Mimarlık, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Anar, İ.O.(2021).Puslu Kıtalar Atlası, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ayna, A.ve Postalıcı, İ.E.(2020).Bilim Kurgu Filmlerinde 60'lardan Günümüze Beden ve Mekan Algısına Dair Bir Okuma, Yıldız Journal of Art and Design, 7(1), 1-29.
- Atsız, H.N.(2018).Bozkurtlar, Ötüken Neşriyat Yayınevi, İstanbul.
- Baş, Y. (2015). "Ütopya Olarak 'Ankara' Romanı, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi (32:2), 79-98.
- Baweja, V.(2015). Architecture and Urbanism in Slumdog Millionaire: From Bombay to Mumbai, Traditional Dwellings and Settlements Review (TDSR), Volum XXVI, Number II, 7-24.
- Buğra, T.(2020).Küçük Ağa/Toplu Eserleri 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bunuel, L.(1996). Introduction", Film Architecture: Set Designs From Metropolis To Blade Runner, Dietrich Neumann, Prestel-Verlag, Munich.
- Çağlar, N.ve Tuna Ultav, Z.(2004).”Emile Zola Yazınında Mimari/Kentsel Mekana dair Okumalar ve Düşünceler”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 21(2), 43-60.
- Çamuroğlu, R.(2009).Son Yeniçeri, Everest Yayınları, İstanbul.
- Çapkulaç, A.(2018). Kafkaesk Mekân Algısının “Dönüşüm” Eseri Üzerinden İrdelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Selçuk Üniversitesi.
- Çıracıoğlu, V.(1999).Kara Büyülü Uyku, Can Yayınları, İstanbul.
- Dumas, A.(2011).Monte Kristo Kontu, İskele Yayıncılık, İstanbul.
- Dumas, A.(2019).Üç Silahşörler, Arkadaş Yayıncılık, İstanbul.
- Erdoğan, N. (2019). “Bir Bildungsroman Kahramanı Olarak Saray Mimarbaşı Sinan”, Hürriyet Gösteri Dergisi, Nisan-Mayıs Haziran, Sayı:327, 70-78.

- Erdoğan, N. (2018 a). "İstanbul : Mega Kentten Küreselleşen Kente-Kırmızı Saçlı Kadın", Gösteri Dergisi, Mart-Nisan-Mayıs, Sayı:325, 62-68.
- Erdoğan, N.(2018b). "Günümüz Küresel Kentlerin Öncülleri: Osmanlı Döneminde Levant Liman Kentleri", Yapı, Sayı:438, 58-63.
- Erdoğan, N. ve Çağan, B.(2017). "Osmanlı Sefiri 28 Mehmet Çelebi'nin Paris Sefaretnamesi ve Tarih, Edebiyat ve Mimarlık Bağlamındaki Yansımaları", Yapı, Sayı:433, 58-72.
- Erdoğan, N. (2015). "Bir Tarihi Roman Arkaplanı Olarak Mimarlık", Gösteri Dergisi, Aralık-,Ocak, Sayı:316 60-62.
- Ergül, T.(2000). Nurbanu, İnkilap Yayınevi, İstanbul.
- Hallaçeli, E.(2019).Kent İmgelerinin Edebi Metinler Üzerinden Araştırılması: Zıkkımın Kökü Romanı Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Çukurova Üniversitesi.
- Hasırcı, D.ve Tuna Ultav,Z. (2012). "An Interdisciplinary Approach to the Design Studio: Poetry as a Complementary Feature to the creative Process", Procedia-Social and Behavioral Science, (51), 618-634.
- Horuz, S.(2010).The Book, the Body and Architectural History in Peter Greenaway's Cinematography .(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Middle East Technical University.
- H Turan, M.(2013). Mimari Fotogrametri Alanındaki Çağdaş Gelişmelerin Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19(1), 42-50.
- Günay, R.(2020).Mimarlık Fotoğrafı, Yem Yayın, İstanbul.
- Korumaz, A.G. Dülgerler, O. N. Yakar, M.(2011). Kültürel Mirasın Belgelenmesinde Dijital Yaklaşımlar, S.Ü Müh-Mim.Fak.Derg., 26 (3), 67-83.
- Kozanoğlu, A.Z.(1973).Battal Gazi Destanı, Atlas Yayınevi, İstanbul
- Kozanoğlu, A.Z.(1964).Kızıl Tuğ, Atlas Yayınevi, İstanbul
- Malory, S.T.(2015). Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Meterelliyoç, M.(2010). Ridley Scott Sinematografisinde Mekan Kullanımı.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Özdemir, N. Akgül, R ve Açıkgöz, C.H. (2015). "Yaşar Kemal'in Deniz Küstü Romanında Kent Mekanı ve İnsan", Mimarlık, Eylül-Ekim, 60-64.

- Palmore, M.J.(1990). "Diagramming Calvino's Architecture", Forum Italicum: A Journal of Italian Studies, 24(1), 25-39.
- Pamuk, O.(1998).Benim Adım Kırmızı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rowling, J.j.K.(2016). Harry Potter ve Felsefe Taşı, 1.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Şenel, A.N.(2010). A Reading of the Late 19th Century Istanbul Public Life and Space Through The Tanzimat Novels. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Izmir Institute of Technology.
- Şentürer, A; Ural, Ş; Atasoy, A (2004), Mimarlık ve Felsefe, 2.Baskı, Yapı Yayın, İstanbul.
- Tahir, K.(1967).Devlet Ana, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Ünver, B.(2020). Distopik Bilim Kurgu Sinemasında Gelecek Mekanları ve Mimari Öngörüler, Yedi: Sanat,Tasarım ve Bilim Dergisi, Sayı:24,95-111.
- Xiaodong, L ve Shua, Y.K. (2002). "The Propensity of Chinese Space: Architecture in The Novel Dream of the Red Chamber,Traditional Dwellings and Settlements Review, vol.XIII, No.II Spring, 49-62.
- Yücel, A.G.(2017).Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şehir İmgesi ve beş Şehir Kitabı, İstanbul Bölümü Üzerine İçerik Analiz Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Yücel, T.(2012). Mimari Fotoğraf, Restorasyon Yıllığı Dergisi, Sayı:4, 146-160.
- Zevaco, P.(2006). Pardayanlar, Erko, İstanbul.